

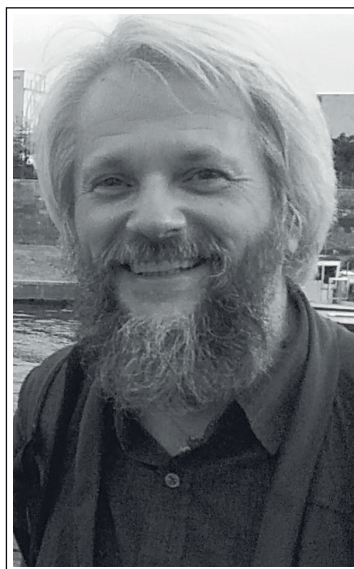
Poslednjič smo jo nekdanji sodelavci muzeja videli na začetku letošnjega leta, ko smo jo obiskali na njenem domu v Ljubljani. Bila nas je zelo vesela. Njene oči so bile še vedno žareče, njen stisk roke še vedno topel. Gospa Slavica, pogrešamo vas!

Mateja Ribarič

In memoriam Vitalij G. Bezrogov 1959–2019

Konec novembra 2019 se je med mednarodno skupnostjo raziskovalcev zgodovine izobraževanja razširila komaj verjetna vest, da je v nizozemskem Leidnu sredi novembra nenadoma umrl ruski raziskovalec Vitalij G. Bezrogov, ko je bil na študijskem obisku v univerzitetnih knjižnicah. Tam imajo enega redkih ruskih rokopisnih prevodov Komenskega *Orbis sensualium pictus* in to ga je pritegnilo poleg vrste starejših tiskov. Vitalija so odlikovale izjemna zavzetost za raziskovalno delo, skromnost in človeška prijaznost. Pri njem je res veljalo *nomen est omen*, saj je bil V. Bezrogov v odnosu do ljudi res »brez rogov«, kot razumemo brez težav vsi Slovani v latinici ali cirilici zapisan njegov priimek. Bil obziren in priljuden, prav nič nasilen in bojevit, čeprav vztrajen raziskovalec pedagoške preteklosti. Res »pravi razsvetljenec in asket znanosti« kot so ga lepo označili njegovi inštitutski kolegi. Spoznal sem ga kot pozornega, vljudnega in naklonjenega znanstvenemu sodelovanju, ob tem pa odprtega za različna vprašanja kulture. Vitalij Grigorievič Bezrogov¹ je bil doktor pedagogike, dopisni član Ruske akademije za izobraževanje in glavni znanstveni sodelavec Laboratorija za zgodovino pedagogike in izobraževanja na Inštitutu za strategijo razvoja šolstva pri Ruski akademiji izobraževanja v Moskvi.²

Je avtor vrste del s širokega področja zgodovine izobraževanja od antičnih časov in srednjega veka do sodobnih tem. Ukvarjal se je tudi s primerjalno pedagogiko in s tradicijo vajeništva in šol v starih civilizacijah. Raziskoval in pisal je o prvem krščanstvu in izobraževanju (npr. Učitelj in njegovi učenci v besedilih

Vitalij G. Bezrogov na 40.
ISCHE konferenci v Berlinu
konec avgusta 2018
(foto Branko Šuštar)

1 Виталий Григорьевич Безрогов/Vitaly Bezrogov

2 ФГБНУ «Институт стратегии развития образования РАО, <http://www.instrao.ru>

Nove zaveze)³ pa vse do verske socializacije otrok v sovjetski in posovjetski Rusiji (Med Stalinom in Kristusom).⁴ Posebej se je zanimal za zgodovino otroštva in za učbenike, med njimi zlasti za abecednike. Kolegi z inštituta opozarjajo na njegov velik prispevek k oblikovanju zgodovine šolskega učbenika kot znanstvene poddiscipline ruskega izobraževanja. Temo je obravnaval primerjalno in mednarodno, pri čemer je sodeloval pri projektih tudi z vrsto tujih strokovnjakov. S tem je povezano tudi ogromno delo bibliografskega pregleda osnovnošolskih učbenikov v ruščini med 1880 in 2000⁵ in vrsta člankov na temo učbenikov. Zbirka abecednikov, ki jih je zbral, je osnova zbirke podatkov o učbenikih, zato so sodelavci ta vir posvetili njegovemu spominu.⁶

S slovenskimi zgodovinarji se je srečeval tudi na mednarodnih konferencah o zgodovini izobraževanja od 2007 naprej (Macerata, School Exercise Books),⁷ 2009 v Moskvi o zgodovini otroštva ter posebej na več konferencah ECER (network 17. Histories of Education) in konferencah zgodovinarjev izobraževanja ISCHE, kjer je sodeloval s svojimi prispevki, v katerih je vedno prinašal nekaj zanimivega in novega k obravnavani temi. Prvo spoznavanje v Macerati ob temi o šolskih zvezkih je potekalo v univerzitetnem mestu v italijanskih Markah in skupnem rusko-srbsko-slovenskem obisku bližnje Umbrije in Assisija, ko smo, hiteč z asiškega hriba na zadnji avtobus, po njegovi domislici postali kar *running pilgrims* (recimo: romarji, ki tečejo). Stiki so se nadaljevali z e-dopisovanjem ter obiskom konferenc o zgodovini otroštva 2009 v Moskvi⁸ in zatem še v Sloveniji.

Jeseni 2012 je V. Bezrogov sodeloval na 36. zborovanju naše ZZDS (Zveze zgodovinskih društev Slovenije) na temo Zgodovina otroštva. Pred tem je imel 15. oktobra v Ljubljani še predavanje v Ruskem centru znanosti in kulture o zgodbah med rajem in peklom: Spomini na otroštvo kot ena od poti razumevanja preteklosti? Predavanju je sledil še pogovor v oddaji Evropa osebno na Valu 202. V njem je Vitalij povedal: "Vsak učenjak, ki se ukvarja s tako ali drugačno vedo, najprej proučuje svoje probleme. Sam skoraj nimam spominov na otroštvo. Nekaj

-
- 3 Сравнительная педагогика: неинституализированные формы обучения в образовательных традициях стран Африки, Азии, Европы, 2006; Традиции ученичества и институт школы в древних цивилизациях, 2008; Учитель и его ученики в текстах Нового Завета, 2002.
  - 4 Vitaly Bezrogov, Between Stalin and Christ: the Religious Socialisation of Children in Soviet and Post-Soviet Russia, Forum for Anthropology and Culture, 5, 2009, str. 301–338. <http://anthropologie.kunstkamera.ru/files/pdf/eng005/bezrogov.pdf>
  - 5 Азбуки, буквари и книги для чтения, <http://www.abc.gnpbu.ru>
  - 6 Безрогов Виталий Григорьевич (1959–2019) <http://primer.tspu.ru/%d0%ba%d0%be%d0%bd%d1%82%d0%bo%d0%ba%d1%82%d1%8b-2/>
  - 7 School Exercise Books: A Complex Source for a History of the Approach to Schooling and Education in the 19th and 20th Centuries, eds. J. Meda, D. Montino, R. Sani, 2010.
  - 8 History of Childhood as a field of research: Philipp Aries's heritage in Europe and Russia, <http://childcult.rshu.ru/article.html?id=89898>; Vsja istorija napolnena detstvom: Nasledie F. Ariesa i novye podhody k istorii detstva. 1, (sost. V. G. Bezrogov, M. V. Tendrjakova) Moskva, RGGU, 2012.

slik imam iz obdobja, ko sem bil star štiri leta, osnovne šole se sploh ne spomnim. Imam kar nekaj težav s svojimi spomini na otroštvo. Mislim, da je to glavni razlog za moje proučevanje zgodovine otroškega spomina.“ Spomini na otroštvo so na splošno spregledani in marsikomu se zdijo nepomembni, »nekaj, o čemer ni vredno izgubljati besed“. Rojen je bil 16. septembra 1959 v Odesi ob Črnem morju, študiral zgodovino in pedagoške vede na Moskovskem državnem pedagoškem inštitutu in diplomiral 1981. Najprej je do 1987 poučeval zgodovino v srednji šoli in delal v Muzeju zgodovine in obnove Moskve (*Музей истории и реконструкции Москвы*), nato pa na Akademiji pedagoških znanosti. Od leta 2011 je bil glavni raziskovalec v laboratoriju za zgodovino pedagogike in šolstva na Inštitutu za strategijo razvoja šolstva Ruske akademije za izobraževanje.⁹ Na novinarsko vprašanje o uporabi svojih strokovnih izkušenj pri vzgoji treh sinov je jeseni 2012 s smehom odgovarjal: “No, saj sem poskušal, še vedno poskušam, a žal ni vedno mogoče. In niti ne uspešno. Tako kot vsak oče se učim iz napak. Ko kakšno stvar naredim, si pogosto mislim ... Tole bi bilo pa bolje, če bi naredil drugače. Ampak žal je takrat prepozno.“¹⁰

Na 36. zborovanju zgodovinarjev ZZDS o zgodovini otroštva na Rogli je oktobra 2012 predstavil temo o idealnem otroštvu na naslovnica beril, ki je dostopna v zborniku prispevkov¹¹ in kot posneto predavanje (*Ideal Childhood on the Front Cover of Russian Reading Primer 1980s-2000s*).¹² Skupaj z drugimi tuji in nekaterimi slovenskimi udeleženci zborovanja je prispeval tudi k razpravi na okrogli mizi o zgodovini otroštva.¹³ V Ljubljano je pripotoval obložen, saj je prinesel s seboj kup knjig, namenjenih v dar knjižnicam, kar je bilo zanj običajno. Tedaj je obiskal tudi naš muzej, se zanimal za učbenike in spodbudil našega rusko govorečega kustosa Antona Arka tudi za slovensko sodelovanje pri ruski publikaciji o zgodovini šolske knjige¹⁴ in ilustracijah v čitankah.¹⁵ Vitalijevo sodelovanje s slovenskimi zgodovinarji pri Zvezi zgodovinskih društev Slovenije se je nadaljevalo tudi v letu 2016 ob razstavi Poti izobraževanja v slovanskem svetu (*Paths of education in the Slavic world*),¹⁶ kjer je v soavtorstvu z Ekaterino Romašino pripravil ruski del mednarodne razstave.

9 Безрогов Виталий Григорьевич, <http://www.instrao.ru/index.php/content-page/213-sotrudniki-laboratorii-istorii-pedagogiki-i-obrazovaniya/1781-bezrogov-vitaliy-grigorevich>

10 Dr. Vitalij Bezrogov: 8-letnik ne razmišlja o svoji preteklosti, Radio Slovenija, Val 202, Tadej Košmrl, <https://val202.rtvlo.si/2012/10/evropa-osebno-dr-vitalij-bezrogov-ruski-pedagog/>

11 Zgodovina otroštva/History of Childhood, 2012, pp. 145–162,

<http://sistory.si/publikacije/prenos/?target=pdf&urn=SISTORY:ID:31016>

12 V. Bezrogov, *Ideal Childhood on the Front Cover of Russian Reading Primer 1980s-2000s*, <https://www.youtube.com/watch?v=XEocdVgg-Ls>

13 Okrogla miza na temo zgodovine otroštva, <http://sistory.si/11686/37820>

14 Učebniki detstva: iz istorii škol'noj knigi VII - XXI vekov, Moskva, RGGU, 2013.

15 Kartinki v moem bukvaru : pedagogičeskaja semantika illjustracij v učbenike dlja načal'noj školy, Moskva, 2013.

16 *Paths of education in the Slavic world*,

<https://zzds.si/post-2017-01-05.html>; <http://www.ssolski-muzej.si/slo/news.php?item=365>;

Prehitro, mnogo prehitro, se v minevanju časa spominjamo na spoštovanega kolega, na dragega prijatelja že v preteklem času. Vitaliju smo hvaležni za bogastvo zanimivih stikov, za predavanja in članke, za izmenjavo mnenj. Srečevali smo se v prepletanju naših interesov tudi na mednarodnih konferencah, 2015 v Carigradu in 2018 na 40. na jubilejni konferenci ISCHE v Berlinu (in v Braunschweigu na GEI) ter v nemško govoreči severni Italiji na konferenci ECER (Bozen 2018). S predstavitvijo podobe mest v ruskih, angleških in nemških osnovnošolskih učbenikih srede 19. stoletja se je julija 2019 udeležil še 41. ISCHE konference v Portu in bil v začetku oktobra 2019 v švicarskem Churu na letnem simpoziju IGsBi, mednarodnega društva za proučevanju šolskih knjig, ki ga je na temo 'migracije in izobraževalni mediji' vsebinsko pomagal pripravljati. Takrat sva si tudi izmenjala zadnje e-sporočilo. Jeseni je Vitalij odšel na delovni in študijski obisk v univerzitetni Leiden v Holandiji, kjer se mu je naenkrat pretrgala nit življenja. Komaj 60-letni Vitalij G. Bezrogov je 14. novembra 2019 nenadoma odšel, 'ušel iz življenja' kot to slišimo v ruskem izrazu »Ушел из жизни«.

Nekaj spominskih zapisov o Vitaliju Bezrogovu so prinesle tudi spletne strani znanstvenih društev, s katerimi je sodeloval (npr. IGsBi, mednarodnega društva za proučevanje izobraževalnih medijev, kjer je bil od 2017 tudi podpredsednik),¹⁷ pa tudi znanstveno časopisje. To je poleg nekrologa¹⁸ objavilo še študijski pogled sodelavke Viktorije K. Pičugine na eno od njegovih raziskovalnih usmeritev: proučevanje zgodovine besedil v učbenikih in promocijo zgodovinskih in pedagoških virov v sodobnih študijskih gradivih.¹⁹ Podrobno predstavlja njegovo delovanje še ruska različica Wikipedije.²⁰

Naj nas Vitalijevo delo zgodovinarja pedagoške tradicije še povezuje in prepleta v mednarodni odprtosti pri raziskovanju vznemirljive preteklosti za bolj bogat današnji in jutrišnji dan, osebne lastnosti V. G. Bezrogova pa spodbujajo k prijaznem sodelovanju. Za Vitalijem ostaja vrsta objavljenih del in med številnimi strokovnimi kolegi iz različnih držav, ki smo se z njim prijateljsko srečevali na mednarodnih konferencah, tudi *Светлая память!*, svetel in izjemno topel spomin na človeško prijaznega in zavzetega raziskovalca preteklosti otroštva, učbenikov in zgodovine izobraževanja nasploh.

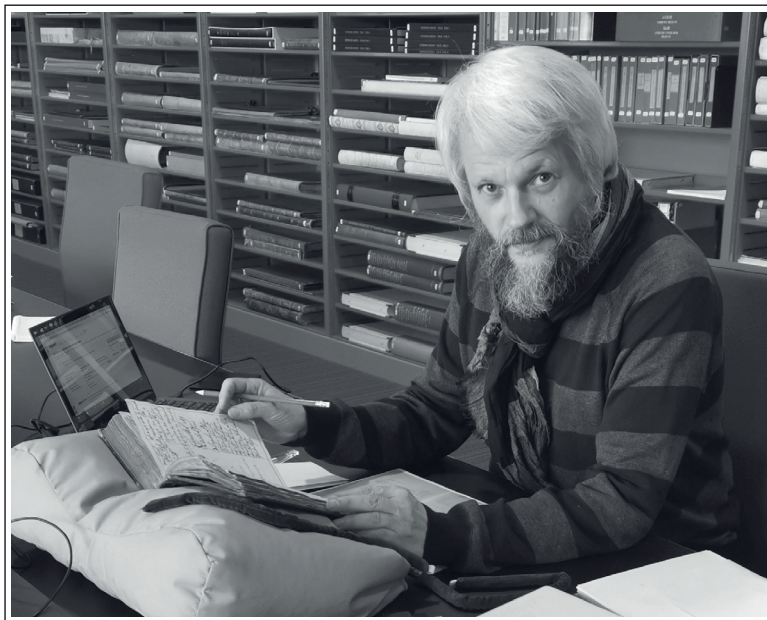
Branko Šuštar

17 † Prof. Dr. Vitaly Bezrogov (1959–2019), <https://www.uni-augsburg.de/de/fakultaet/philsouz/fakultat/padagogik/schulbuch-gesellschaft/aktuelles/>

18 Pichugina V., D M et memoriae. Vitaly Bezrogov, *Hypothekai*, 2020, №4, P.11-17, <http://www.hypothekai.ru/images/Nomera/3/011-017-Mem.pdf>

19 Pichugina V., Life as an anthology: Vitaly Bezrogov's path of teaching and learning, *Vestnik Pravoslavnogo Sviato-Tikhonovskogo gumanitarnogo universiteta*, 2020, Vol. 57. p. 61-73, <http://periodical.pstgu.ru/ru/pdf/article/7227>

20 Безрогов, Виталий Григорьевич, <https://ru.wikipedia.org>

*Vitalij G. Bezrogov 23. 10. 2019 v Leidnu pri raziskovanju
v čitalnici specialnih zbirk Univerzitenih bibliotek
(foto Leiden University Libraries)*

In memoriam Vitaly Bezrogov

1959-2019

Summary

Mid-November 2019 saw the death of the exceptional Russian expert in the history of education Vitaly Bezrogov, who during his research endeavours, with kind benevolence and a strong commitment to work, forged a number of personal and professional connections in the international academic public, including in Slovenia. He was employed at the Institute for Strategy of Education Development of the Russian Academy of Education in Moscow and is the author of a series of works on the wide field of the history of education from Ancient times to contemporary themes. He was particularly interested in the history of childhood and school textbooks, particularly primers. In 2012 he took part at the gathering of the Historical Association of Slovenia with a paper on the theme of History of Childhood, where he presented the subject of Ideal Childhood on the Front Cover of Russian Reading Primer 1980s-2000s²¹ and took part in a round table.²² He also gave a talk at the Russian Cultural Centre

²¹ <https://www.youtube.com/watch?v=XEocdVgg-Ls>

²² <http://sistory.si/SISTORY:ID:15357>

in Ljubljana. At that time he also appeared on Radio Ljubljana in a conversation about his work (Val 202 – *Evropa osebno*/Europe in person, "Dr. Vitaly Bezrogov: an 8-year-old does not think about his past".²³ He encountered Slovene historians at international conferences on the history of education and in 2016 participated in the international exhibition Paths of Education in the Slavic World, organised by the Historical Association of Slovenia, where he created the Russian part of the exhibition. Vitaly Bezrogov leaves behind a series of published works and among his numerous colleagues, meeting him in various parts of the world, also a warm memory of a very friendly and committed researcher into the history of childhood and education.

---

23 <https://val202.rtvsl.si/2012/10/evropa-osebno-dr-vitalij-bezrogov-ruski-pedagog/>